

УДК 342.9+340.143+3.073.1+343.35:35.08(477)

СТОСОВНО СПРОМОЖНОСТІ ТЕОРІЇ Г. КЕЛЬЗЕНА ПРИ ДОСЛІДЖЕННІ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ І БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ В УКРАЇНІ (З УРАХУВАННЯМ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ЗАУВАЖЕНЬ В.В. ГЛАДКОГО)

Веклич В.О.

Навчально-науковий інститут права імені князя Володимира Великого
Міжрегіональної Академії управління персоналом

Досліджено теоретичні питання стосовно вивчення публічної політики щодо запобігання і боротьби з корупцією в Україні. Зокрема, зацентровано увагу на спроможності використання з цією метою теорії Г. Кельзена. У контексті наведеного окреслено деякі особливості правового аналізу корупційного середовища України. Розглянуто концептуальні особливості публічної політики щодо запобігання і боротьби й згаданого середовища у контексті забезпечення правосвідомості громадян. Здійснено узагальнення щодо практико-орієнтованого дослідження у вказаному контексті.

Ключові слова: корупція, політика, правосвідомість, теорія права, Україна.

*Цвіте калина, пахне, як весна,
Схиляється на стежечку вузеньку,
Мов наречена – біла, осяйна –
Сліди цілує генія-Шевченка.
Він тут ходив, поетова сльоза
Зросила калиноньку і стежину.
Дніпрова потаємна бірюза
Дзеркалила його думки глибинні.
Сюди Кобзар, як на Голгофу йшов:
Немає Січі, заросли могили.
Де пролилась козацька вільна кров –
Картоплю мудрі німці посадили.
Сріблястий явір – чайки два крила –
Покидав брості на сумну галяву...
На Хортиці калина зацвіла,
Вінком квітчала запорозьку славу.*

Пилип Юрик («Калина хортицька»)
[1, с. 90-91]

Постановка проблеми. Необхідність у розгляді спроможності теорії Г. Кельзена при вивченні теоретичних питань стосовно публічної політики щодо запобігання і боротьби з корупцією в Україні значної мірою зумовлена практико-орієнтованим підходом, оскільки саме використання різних теорій базисно може вплинути на отримання науково обґрунтованого результату.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У контексті цього дослідження можна виділити деякі здобутки останніх років, які стосуються

нормативістської теорії, що базисно розроблялася Г. Кельзеном [2], до яких належать окремі напрацювання таких авторів, як О.М. Балинська [3], Ф.М. Медвідь [4], А.В. Писана [4], С.П. Рабінович [5], О.В. Тягло [6] й інших.

Стосовно ж напрацювань, які безпосередньо стосуються публічної політики щодо запобігання і боротьби з корупцією в Україні, то тут можна згадати роботи і публікації таких вчених і дослідників, як К.Л. Бугайчук [7], В.В. Гладкий [8], І.В. Кушнарєв [9], М.П. Марчук [10], І.В. Рейтерович [11], К.В. Ростовська [12], С.О. Телешун [11], А.Л. Тінков [11] тощо. Згадані праці стосуються різних аспектів загальної проблеми й мають свої позитивні риси і деякі недоліки, але у своїй сукупності є базисом для дослідження.

Разом з тим можна констатувати відсутність спеціальних досліджень саме у контексті розглядуваної тут загальної проблематики.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Питання щодо спроможності теорії Ганса Кельзена при дослідженні публічної політики щодо запобігання і боротьби з корупцією в Україні зумовлюється практичними особливостями підходу, що сутнісно має на меті отримання практико-орієнтованого результату. При цьому вивчення згаданої політики тісно переплітається з потребою щодо аналізу корупційного середовища України. Відсутність ґрунтовних спеціальних напрацювань саме у розглядуваному контексті

значною мірою дисонує з проблемними аспектами існування і розширення корупційного середовища, що потребує адекватних контрзаходів.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є опрацювання концептуальних особливостей теорії Г. Кельзена у контексті можливості її використання при вивченні (або розробці) публічної політики щодо запобігання і боротьби з корупцією в Україні.

Виклад основного матеріалу. У праці Г. Кельзена «Чисте правознавство» можна виділити деякі риси, що притаманні його теоретичному підходу до вивчення державно-правових явищ і процесів. Тут слід відзначити:

1. Виділення сутнісних рис, явищ і процесів, які стосуються об'єкта дослідження: «важливим було розгорнуто описати тенденції, спрямовані не на формотворення науки, а виключно на розпізнання її правової сутності і якомога переконливіше довести, що вияв цих тенденцій відповідає критеріям об'єктивності й точності – ідеалові будь-якої науки» [2, с. 5].

2. Здійснення дослідження з урахуванням зв'язків міждисциплінарного (наукового) характеру: «щоб правознавство – цю віддалену від центру духу провінцію, яка надто вже повільно шкутильгає на шляху прогресу – зробити безпосередньо дотичним до загального наукознавства і таким чином прискорити його поступ» [2, с. 6].

3. Чітке розмежування права і політики як окремих наукових (і практичних) напрямків пізнання дійсності й впливу на неї: «мова йде про зв'язок правознавства й політики, про акуратне відокремлення однієї науки від іншої, про відмову від укоріненої звички сповідувати політичні вимоги, мотивуючи такий підхід інтересами правової науки і посилаючись на якісь об'єктивні чинники» [2, с. 6].

4. Відмову від суб'єктивізму при розгляді державно-правових явищ, коли він може виражатися у зловживанні фахівцями своїм соціальним (політичним) становищем при нівелюванні сутності права «юрист неохоче відмовляється від думки (і не бажає, щоб від такої думки відмовились інші), ніби він, послуговуючись наукою, знає відповідь на питання, як «правильно» слід вирішувати конфлікти інтересів усередині суспільства; ніби він, будучи знавцем права, ще й покликаний це право формувати; ніби він, прагнучи впливати на вироблення правових норм, має більш переваги перед іншими політиками, ніж просто технічний працівник гуманітарної сфери» [2, с. 6].

Таким чином, спроможність теорії Г. Кельзена при дослідженні публічної політики щодо запобігання і боротьби з корупцією концептуально видається незадовільною, оскільки вимога щодо чіткого розмежування права і політики зумовлює потребу в фрагментації об'єкта дослідження з виділенням сутнісно «правових» і «політичних» елементів при чіткому вираженні цілісності.

Разом з тим слід наголосити на регуляторній функції права щодо суспільних відносин, яка переплітається з сучасним розумінням політики, яка безпосередньо пов'язується з впливом на різні процеси, які мають місце у країні. При цьому на законодавчому рівні в Україні зазначено: «закупівлі за кошти [державних] підприємств виведені за межі прозорих процедур, а політика

щодо запобігання корупції фактично не проводиться» і «Національна антикорупційна стратегія на 2011-2015 роки, затверджена Указом Президента України від 21 жовтня 2011 року № 1001, так і не стала ефективним інструментом антикорупційної політики» [13]. Таким чином, можна відзначити дійсний дисонанс між правовим регулюванням суспільних відносин і їх станом.

Розглянемо міркування П.М. Рабіновича щодо сутності права: «наведене, вважаємо, ще раз засвідчує актуальність того пізнавального підходу (та й заснованого на ньому праворозуміння), що його було названо «потребовим». Саме його застосування якраз і дозволяє встановити, потребам якої частини соціально неоднорідного суспільства (а серед них завжди є потреби специфічні, не загальносуспільні, а тим більше – не загальнолюдські) відповідає найбільшою мірою реальне функціонування позитивного права та держави і потребам якої його частини воно, можливо, навіть суперечить» [14, с. 17-18]. При цьому дещо дисонансним видається і міркування О. Балинської: «коли говоримо про статичність права, йдеться радше про так зване «чисте право» (за Г. Кельзеном) без урахування впливу на нього політики, економіки, культури і т. д.; і таке правосприйняття може бути тільки умовним, припустимим лише для певного окремого історичного періоду (поки не відбудуться зміни суспільних умов)» [3, с. 124]. Загалом, твердження Г. Кельзена вказують на необхідність розгляду права у його сутнісному вираженні, з урахуванням об'єктивності й точності у якості ідеалу, що має здійснюватися з урахуванням як правових доктринальних напрацювань, так і загальнонаукових здобутків. Об'єктивність й точність у цьому ж контексті можуть бути досягнутими лише з урахуванням загальнонаукового пізнавального теоретичного і методологічного базису. Чітке ж розмежування права і політики (у їх практичному вираженні) внутрішньо слугує перепорою для міждисциплінарного підходу при вивченні суміжних явищ і процесів, але разом з тим може дозволити окреслити деякі риси корупційного середовища, що має виступити у якості об'єкта впливу публічної політики щодо запобігання і боротьби з корупцією в Україні.

У наведеному контексті показовими є міркування, що їх навів В. Гладкий: «суспільні відносини в державі є відображенням ментальності, правової культури і правосвідомості учасників відповідних відносин (точніше – переважно їх частини) і, в свою чергу, ментальність, правова культура і свідомість індивіда відображає його рівень цивілізованості і самоповаги через призму людської гідності» [8, с. 52]. Тож, тут чітко простежується взаємозв'язок сутнісних елементів, які у подальшому мають вираження у так званій «фактичній конституції», якою є дійсний стан суспільних відносин на протигагу конституції юридичній. Розбіжності між ними у підсумку є дестабілізуючим фактором щодо суспільства, права і держави. При цьому самоочевидною є потреба у вжитті адекватних заходів щодо їх подолання. Згаданий автор вказує: «сучасна Україна повинна концентрувати свою увагу не на зміні суспільних відносин (знову-таки, збільшуючи масу нормативно-правових актів декларативного характе-

ру), а на зміну самосвідомості громадян (з тим, щоб людина відчувала себе повноправним членом людської сім'ї) і підвищення рівня їх цивілізованості» [8, с. 52]. Стосовно ж досліджуваної проблематики слід вказати, що усі наведені елементи перебувають у системному взаємозв'язку і досягнення підсумкового бажаного результату правового регулювання, а саме, – подолання корупції (у якості ідеалу) є можливим виключно за умови комплексного системного впливу. Нівелювання навіть одного з розглядуваних елементів (з-поміж згаданих є: право чи правове регулювання, самосвідомість (або «правосвідомість») громадян, а також «цивілізованість» яка перебуває у прямому зв'язку з поінформованістю) у підсумку призводить до дисбалансів і «вихолощення» публічної політики щодо запобігання і боротьби з корупцією в Україні. При цьому слід брати до уваги, що тут внутрішнє корупційне середовище за умов глобалізації є елементом корупції пострадянської, яка хоч і має деякі відмінності стосовно різних країн Східної Європи, але сутнісно підтримується завдяки переважно латентному характеру, а також широкому інструментарію (напрацьованому з урахуванням здобутків спецслужб), набуваючи вираження у впливі на суспільні процеси в різних країнах на міжнародному рівні (у ієрархічному підпорядкуванні).

При цьому відкидання правових інструментів (що зазначено В. Гладким) має своїм наслідком поширення правового нігілізму зі зниженням сприйняття і ефективності права як регулятора суспільних відносин. Самосвідомість («правосвідомість») перебуває під комплексним впливом середовища, в якому існує особистість, а також спеціальних регуляторів поведінки, які діють у ньому. Тоді ж як ключовим елементом цивілізованості виступає поінформованість (що у якості базису повинна мати певне «морально-духовне» ядро). При цьому чітко простежується сутнісна взаємозалежність усіх трьох елементів. У випадку з практикою правозастосування і правореалізації, що здійснюється органами державної влади України, можна зафіксувати випадки «профанатції» окремих заходів, що мають здійснюватися на системному рівні (шляхом нівелювання їх значущості і вжиття без урахування вимог щодо рівня).

Зокрема, В. Литвиненко відзначив такий захід, як «забезпечення програм відкритого доступу до публічної інформації та створення ефективних умов щодо її отримання» [15, с. 385]. Згаданий захід при значному поширенні корупції має здійснюватися у масштабі всього суспільства і виражатися у масовому інформуванні громадян країни щодо причин і взаємозалежностей, які виникають у зв'язку з корупційними діями. Але за умови поширення «корупційних» впливів на органи державної влади цей захід (сутнісно ж сукупність заходів) нівелюється. Наприклад, у випадку з Україною інформування щодо загроз, які спричинені корупцією здійснюється Національним агентством запобігання корупції не щодо суспільства (як об'єкта впливу), а стосовно своїх співробітників. Тим самим «вихолощуючи» правову сутність розглядуваного системного підходу.

При цьому слід вказати на те, що саме корупційне середовище за умови створення сприятливих умов для його розвитку в окремих країнах, за умов глобалізації з необхідністю змушене шукати шляхів для розширення, оскільки це є єдиною можливою умовою його збереження (з урахуванням системних зв'язків, а також соціальних відносин різних рівнів). Право ж у разі його відкидання буде заміненим на інші регулятори (на зразок кримінальних «понять» або «моралі» чи «релігійних норм»).

Висновки і пропозиції. Обсяг цієї публікації не дозволяє розгорнуто викласти розглядувану проблематику, але у підсумку можна відзначити, що можливість використання теорії Г. Кельзена при дослідженні публічної політики щодо запобігання і боротьби з корупцією в Україні до деякої міри є обмеженою і з необхідністю при практичній реалізації має виражатися у «розщепленні» об'єкта дослідження на окремі складові (що може знівелювати об'єктивність через наявність сутнісних взаємозв'язків). Разом з тим згадана теорія може бути використаною при здійсненні правового аналізу корупційного середовища України за умови акцентування уваги на сутнісних рисах застосовуваних правових інструментів і на ефективності їх вжиття щодо об'єкта регулювання, яким є суспільство (а також при розгляді взаємовпливів).

Список літератури:

1. Юрик П. Калина хортицька / Пилип Юрик // Весела Січ. – 2014. – № 1-2. – С. 90-91.
2. Кельзен Г. Чисте правознавство. 3 дод.: Пробл. справедливості / Ганс Кельзен. Пер. з нім. О. Мокровольського. – К.: Юніверс, 2004. – 496 с.
3. Балинська О.М. Семіотика права: монографія / О.М. Балинська. – Львів: ЛьвДУВС, 2013. – 416 с.
4. Медвідь Ф. Нормативістська теорія Ганса Кельзена / Ф.М. Медвідь, А.В. Писана // Дні науки філософського факультету – 2015. – 2015. – № 10. – С. 198-201.
5. Рабінович С.П. Можливості використання соціолого-правових підходів Ганса Кельзена при аналізі конституційних змін 2004-2014 років в Україні / С.П. Рабінович // Вісник Національної академії правових наук України. – 2016. – № 3. – С. 162-171.
6. Тягло О.В. Чи існує особлива юридична логіка? / О.В. Тягло // Форум права. – 2017. – № 1. – С. 188-194.
7. Бугайчук К.Л. Концептуальні засади здійснення державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю / Костянтин Леонідович Бугайчук // Протидія злочинності: теорія та практика: матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 19 жовт. 2016 р.) / Ген. прокуратура України, Нац. акад. прокуратури України, НДІ вивчення проблем злочинності ім. акад. В.В. Сташиса, НАПРН України, Союз юристів України. – Київ, 2016. – С. 143-146.
8. Гладкий В.В. Долгосрочные перспективы преобразований в Украине в свете антикоррупционной политики [Текст] / В.В. Гладкий // «Юридичні науки: проблеми та перспективи». Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 19-20 травня 2017 року). У 2-х частинах. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2017. – Ч. 2. – С. 50-53.

9. Кушнар'юв І.В. Антикорупційна політика сучасної держави: загально-теоретична і порівняльно-правова характеристика: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / І.В. Кушнар'юв. – Харків, 2013. – 18 с.
10. Марчук М.П. Основні напрями державної політики щодо протидії корупції в Україні / М.П. Марчук // Молодий вчений. – 2016. – № 3. – С. 470-473.
11. Телешун С.О. Ефективність запобігання та протидії корупції в Україні: проблеми та перспективи / С.О. Телешун, І.В. Рейтерович, А.Л. Тінков // Відкриті очі. – 2015. – 6 лютого. – Режим доступу: <http://www.vidkryti-ochi.org.ua/2015/02/blog-post.html>
12. Ростовська К.В. Стан наукової розробки проблем державної антикорупційної політики в Україні / К.В. Ростовська // Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». – 2017. – № 1. – С. 74-79.
13. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки: Закон України від 14.10.2014 № 1699-VII // Верховна Рада України. – 2017. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1699-18/print1484061321857108>
14. Рабінович П.М. Методологія вітчизняного загальнотеоретичного праводержавознавства: деякі сучасні тенденції [Текст] / П.М. Рабінович // Право України. – 2014. – № 1. – С. 11-21.
15. Литвиненко В.І. Протидія корупції в Україні: адміністративно-правові засади: монографія / В.І. Литвиненко. – К.: «МП Леся», 2015. – 472 с.

Веклич В.А.

Учебно-научный институт права имени князя Владимира Великого
Межрегиональной Академии управления персоналом

ОТНОСИТЕЛЬНО ВОЗМОЖНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТЕОРИИ Г. КЕЛЬЗЕНА ПРИ ИССЛЕДОВАНИИ ПУБЛИЧНОЙ ПОЛИТИКИ ПО ПРЕДУПРЕЖДЕНИЮ И БОРЬБЕ С КОРРУПЦИЕЙ В УКРАИНЕ (С УЧЕТОМ КОНЦЕПТУАЛЬНЫХ ЗАМЕЧАНИЙ В.В. ГЛАДКОГО)

Аннотация

Исследованы теоретические вопросы относительно изучения публичной политики по предотвращению и борьбе с коррупцией в Украине. В частности, акцентировано внимание на невозможности использования с этой целью теории Г. Кельзена. В контексте изложенного обозначены некоторые особенности правового анализа коррупционной среды Украины. Также рассмотрены некоторые концептуальные особенности публичной политики по предотвращению и борьбе и упомянутого среды в контексте обеспечения правосознания граждан. Изложено обобщение относительно практико-ориентированного исследования в указанном контексте.

Ключевые слова: коррупция, политика, правосознание, теория права, Украина.

Veklych V.O.

Prince Volodymyr the Great Educational and Scientific Institute of Law
Interregional Academy of Personnel Management

ON THE APPLICABILITY OF G. KELZEN'S THEORY REGARDING RESEARCH OF THE PUBLIC POLICY ON THE PREVENTION AND FIGHTING OF CORRUPTION IN UKRAINE (WITH CONCEPTUAL CONSIDERATIONS OF V.V. HLADKYI)

Summary

There were researched some theoretical questions concerning the study of public policy on the prevention and fight against corruption in Ukraine. In particular, attention was drawn to the possibility of usage of G. Kelzen's theory for this purpose. In the outlined context, some features of the legal analysis of the corruption environment of Ukraine were worked-out a well. Still due to research there are considered some conceptual peculiarities of public policy on prevention and fight against corruption and the mentioned environment in the context of citizens' legal sense ensuring. Also the author has provided relevant generalization considering practical needs regarding this research.

Keywords: corruption, legal awareness, politics, theory of law, Ukraine.